

Tre dager i en annen verden

Moshi, fredag aften 16. november 2001

Tropisk kommunikasjon

Jeg sitter alene på terrassen til Frihetens Herberge med en kopp te og filosoferer i tropenatten. Bak meg hører jeg lyden fra fjernsynet i den åpne salongen. Der inne sitter andre gjester i en halvsirkel og ser på den 51. Miss World-kåringen, som foregår i Sør-Afrika. Daily News (Dar-es-Salaam) har vært spent på om Miss Tanzania vil vinne, mens Daily Nation (Nairobi) har holdt en knapp på Miss Kenya. Det minner om våre forhåpninger til det årlige norske bidraget til Melodi Grand Prix. Avisenes portretter av sine favoritter viser at skjønnhetsidealene ligger nær opp til de europeiske og amerikanske, med smale neser og ikke for brede lepper; kruset hår er glattet av frisørene.

Da jeg bodde her nede for sju-åtte år siden, var det nesten ingen som hadde TV i Moshi, og de få som hadde det, brukte apparatene til å se videofilmer. Det var ingen landsdekkende kanaler, bare noen få som sendte sine programmer i nærområdet til Dar-es-Salaam. Noen var så heldige å få inn Nairobi, som ligger nærmere, men fjellet stengte bølgen for de fleste. Den gang lyttet alle til radio, og vi som arbeidet med et HIV/AIDS-prosjekt, brukte mediet til ukentlige programmer i beste sendetid med opplysning om sykdommen, ispedd populær musikk. Vi brukte et studio i Moshi og brakte lydbåndene med leilighetsskyss 550 km til Dar-es-Salaam, der de ble sendt fra Radio Tanzania. Når jeg en gang i mellom var på tjenestereise der nede, var jeg innom kringkastingen og tok med de slettede båndene tilbake, for de skulle brukes om igjen.

For et par timer siden kom jeg tilbake fra et tre dagers program møte i Dar-es-Salaam. Egentlig skulle vi tatt fly, men så fant noen ut at turen var like grei og muligens billigere med bil, for da ville vi ha egen transport der nede og slapp å ta drosje. Vår utmerkede sjåfør Lekey garanterte at den gamle Toyota Landcruiseren ville klare det, men vi måtte regne med minst åtte timer, en spisepause medregnet. Bilen bør ikke presses til å kjøre fortere enn 100 km i timen, selv om veiene er gode. Bussene fra Arusha til Dar-es-Salaam, samme vei, men 80 km lengre, går i 120 og bruker et par timer mindre. Jeg tok en slik en gang. Det ble vist en actionfilm på skjermen over sjåføren, men det var langt mer spennende å følge med på veien. Gjennom lands-

byer gikk det med skingrende lydsignaler, mens geiter, høns og småbarn løp i alle retninger. Nå har de lagt fartsdempere ved landsbygrensene, det reduserer risikoen litt. En tanzanianer som holdt på med mastergradsstudier i Bergen og var hjemme for å gjøre feltarbeid, omkom i en bussulykke på denne strekningen for et års tid siden.

Vår Landcruiser har den merkelige egenskapen at når dieselmotoren først starter, så vil den ikke stanse, selv om du tar ut tenningsnøkkelen. Jeg låner av og til skaberaket for en safari i helgene og har lært trikset med å få den til å lystre, men røper ikke hemmeligheten, for det er om å gjøre at ingen tyver får den til å gå igjen.

Det trofaste kjøretøyet klarte turen til og fra Dar-es-Salaam, men så heldige var ikke et par kolleger, som brukte en annen tjenestetil fra Kilimanjaro Christian Medical Centre (KCMC). Da Lekey og jeg var kommet omtrent halvveis på hjemturen, kjørte vi innom en bensinstasjon i Korogwe for å tanke. Der stod professor Mlay og overlege Masenga og en ulykkelig sjåfør og helte kaldt vann på en kokende radiator, men mente de ville klare å komme seg videre. En halvtime lenger nord stanset vi i en landsby for å kjøpe Cola og jordnøtter. Lekey mente vi burde vente et kvarter og se etter de andre, men de

kom ikke. Det begynte å bli mørkt. Kanskje de hadde behov for å taes til Moshi? Den havarete sjåføren hadde mobiltelefon, men det hadde ikke vi, og telefon fantes ikke i landsbyen, så vi kjørte til Same, en litt større by. Der var det en lokal telefonsentral, en bod på to ganger to meter. Vi fikk kontakt. Våre venner var fortsatt i Korogwe med ubrukelig bil, men gav oss beskjed om å kjøre videre, de skulle nok klare seg. Gud vet om de hadde penger til å overnatte.

Det er smått still med telefonlinjer. Telefonkatalogen som dekker hele Tanzania med rundt 35 millioner mennesker, er omtrent så tykk som den for Akershus fylke. I stedet for en kostbar videre utbygging, vil de etter all sannsynlighet ta spranget rett over i mobilalderen. Under møtet i Dar-es-Salaam hørtes den ene lystige tonen etter den andre fra de lokale deltakernes mobiltelefoner.

Da vi kom tilbake i kveldsmørket, etter åtte timers tur, lå det beskjed fra Erik Lie-Nielsen at han hadde nyttet høvet til å ta en todagers safari og ikke ville returnere før lørdag aften. Han var blitt igjen for å arbeide videre med dataprogrammene for vårt fødselsregister ved Kilimanjaro Christian Medical Centre. Dette var hans tredje tur til Moshi, og ennå hadde han ikke sett Ngorongoro, som ligger innen rekkevidde hvis man kjører non stop og overnatter på kanten av krateret. Så jeg må nyte min Glenfiddich på rommet i aften, uten selskap. «På rommet» er viktig, for her går frihetens grense. Herberget er alkoholfritt. Det heter ikke Uhuru Lutheran Hostel for ingenting. Ifølge min Standard Swahili-English Dictionary betyr uhuru «freedom from slavery, liberty, emancipation». Ordet ble et nasjonalt symbol da det britiske protektoratet ble egen nasjon i 1961. Toppen av Kilimanjaro, det høyeste fjellet i Afrika, heter Uhuru Peak. Vi ser den herfra, best tidlig om morgenen og mot solnedgang, ellers er fjellet oftest dekket av skyer.

Lørdag aften, 17. november 2001

En etnisk minoritet

Jeg tok en tur til byen i formiddag, for å hilse på en gammel kjenning, Kalpesh, som var dataekspert i AIDS-programmet vårt i første halvdel av 1990-årene. Besteforeldre hans kom fra India en gang i begynnelsen av det 20. århundre, som handelsfolk, men foreldrene var født her. Den første store bølgen av

Solnedgang, fra terrassen, Frihetens Herberge, Moshi. Alle foto P. Bergsjø

indere kom til Øst-Afrika omkring år 1900. De var jernbaneanarbeidere på linjen mellom Mombasa og Victoriasjøen i den britiske kolonien, som nå er Kenya. Tyskerne la jernbaner fra Dar-es-Salaam innover i sin koloni, naboen mot sør, omtrent samtidig. De brukte afrikanere som tvangsarbeidere, mens inderne kom hit som handelsfolk. I distriktet Tabora bodde det tre asiater i 1895, i 1912 var det 500. For ca. 30 år siden planla hinduene i Moshi å bygge nytt tempel, som skulle huse 4 000. Så kom det handelsrestriksjoner og frykt for etnisk utrensning, muligens en smitteeffekt av Idi Amin's ultimatum til de 700 000 asiater i nabostaten Uganda om å forsvinne i løpet av 90 dager, i 1972. Da tempelet i Moshi stod ferdig, var det bare 400 troende igjen til å bruke det.

Familien til Kalpesh bor i et lite hus midt i byen, tre generasjoner: foreldrene, to brødre og Kalpesh, hver med kone og barn. Hver av dem har sitt lille soverom, men stue og kjøkken er felles. Jeg traff bare moren, en svigerinne og en liten niese hjemme. Faren var i sitt verksted og Kalpesh på arbeid i en indiske malingfabrikk, der han har en betrodd stilling som dataekspert. Da jeg bodde her nede, var det en påsatt brann i denne fabrikk, om jeg ikke husker feil med tap av menneskeliv, antakelig et utslag av rasehat. Moren bød på Diwali-bakst. I går var dagen for den indiske lysfesten, som kommer til litt forskjellig tid hvert år. Kalpesh ble kontaktet per telefon. Vi avtalte å spise aftens sammen, på den indiske restauranten, hvor ellers?

Restauranten med det uindiske navnet el Rancho, ligger i Shantytown, som med afri-

Kilimanjaro, sett fra Frihetens Herberge. Fra Moshi, der bildet er tatt, til toppen, er det en høydeforskjell på 5 000 m

kansk ironi er betegnelsen på det fine strøket utenfor Moshi. Her er store boliger med shambaer som holdes i hevd av gartnere, tette murer og hekker omkring, noen også med svømmebasseng, og askarier som passer på at uvedkommende ikke slipper inn. El Rancho er blitt det beste spisestedet i Moshi; kinarestauranten er ikke lenger hva den var. Du kan sitte på terrassen eller nede i hagen, spise à la carte eller velge mat fra grillen. Kalpesh fortalte om sin kone og lille sønn, som nettopp hadde reist til India. De skulle besøke hennes foreldre for første gang siden han og hans foreldre var der for tre år siden for å lete etter en brud. Markedet er for lite i Moshi, når man også plikter å gifte seg med en i samme kaste. Han fikk en vakker brud med seg tilbake til Afrika, hun snakket hindi og kunne knapt nok engelsk, men lærte swahili på kort tid og er nå vel tilpasset i familien.

Vi snakket om felles kjente, hvor det ble av alle de gode medarbeiderne i AIDS-prosjektet, da NORAD sa nei til å videreføre det i den andre femårsperioden, slik kontrakten mellom den norske og den tanzanianske regjeringen la opp til. Vicky, kontorlederen, ble sekretær hos en kaffegrossist og har bygd ferdig huset sitt. Ngomuo, økonomisjefen, fikk en jobb i Morogoro, og for et års tid siden flyttet hans kone og barna etter. Dr. Ole-King'ori ble Regional Medical Officer i Arusha, og Dr. Seha slo seg først ned i Tanga, men vendte så tilbake til regionsykehuset i Arusha. Zawadiel, som drog i hjemmebesøk til AIDS-pasienter og drev rådgivning, er nå assisterende sjefslege ved Kilimanjaro Christian Medical Centre, mens Mrs. Msuya, som laget radioprogrammene, er dekanus for sykepleierhøgskolen. Beatrice, den unge kassereren, møtte jeg for to år siden, da var hun i administrasjonen ved senteret, blid og glad, men i fjor så jeg henne ikke. Jeg fikk høre at hun var død. Mr. Lyimo, som var pensjonist allerede da han ble engasjert i prosjektet vårt, har skrevet sin selvbiografi, *From smallpox to AIDS. Public health services at grassroots*

levels in Tanzania (1955–1995) og har allerede solgt ut det første opplaget vi sendte nedover etter at boken ble trykt i Norge i våres (1).

Erik kom tilbake fra safari utpå kvelden, full av entusiasme. Han hadde hatt samme sjåfør som «Gutta på tur» da de var her nede, en storartet guide. De kom ned i krateret tidlig om morgenen og hadde sett masaiene jage bort en løve som lurte i nærheten av kvegflokkene, ved å true med spydene sine. Han hadde også sett en gepard slepe på sitt bytte, en antilope, og nesten hatt nærkontakt med en elefant.

Miss Nigeria ble Miss World! Miss Tanzania kom langt bak.

Avisene boblet over av stolthet likevel, fordi en afrikaner vant.

Søndag aften, 18. november 2001

En house-boy

Erik og jeg tok en tur gjennom Moshi for å se på livet en søndag formiddag. Det er ikke store byen; i 1988 hadde den 96 645 innbyggere, nå er det kanskje 120 000. Vi vil få beskjed neste år, for da skal det være ny folketelling i Tanzania.

Mange hadde finklærne på; her er det vanlig å gå i kirken søndag formiddag, og da pynter man seg. Vi kjørte gjennom byen, på slitt asfalt, mer og mer huller jo lenger vest vi kom. Til slutt en støvet landevei, forbi den store mineralvannfabrikken og over de smalsporete jernbaneskinne, til landsbyen Chakereni. Utenfor er det en vannpost, der landsbyens kvinner og barn står i kø for å fylle spann til dagens behov. Jeg ville se om vi kunne oppspore Wilson, som var min altmuliggjører i huset i de to årene jeg bodde her.

*Mr. Babuel Lyimo, som har skrevet boken *From smallpox to AIDS, hjemme i shambaen i Marangu, ved foten av Kilimanjaro**

Wilson, en hedersmann. Bildet er tatt før han ble pensjonist

Wilson er en hedersmann. Å kalle ham house-boy kan høres nedverdiggende, men han gjorde alt det arbeidet som house-girls gjør i andre familier, og mer til: Stelte i stand tre måltider om dagen. Det var alltid egg i en eller annen form, hjembakt brød, avokado og annen frukt til frokost, han redde sengen, vasket og strøk, gjorde innkjøp på det lokale markedet (jeg handlet hos inderen Aleem nede i byen en gang i uken), vasket bilen, pusset sko og ellers det som falt seg. Han holdt til i et lite krypinn i kanten av shambaen, begynte kl 0615 og holdt som regel på til kl 1830. Jeg sa han måtte dra hjem til Chekereni i helgene, men han stolte ikke på at jeg ville klare å lage mat selv og var der som regel på søndagene også. De to eldste sønnene kom opp en gang i uken og holdt ham med selskap og fortalte hvordan det stod til med konen og de fire yngre søsknene. Det sjuende barnet ble født mens han arbeidet hos meg. Hvordan han rakk å avle det, er en gåte.

Wilson var noen år eldre enn meg. Han kunne ikke lese og skrive, men kjente kalenderen og kunne peke på dag og måned. Engelsk kunne han svært lite av, og mitt vokabular på swahili var like begrenset; likevel klarte vi å forstå hverandre. Konen, som fødte de sju barna, er minst tretti år yngre, hun kan både lese og skrive. De er muslimer, kom fra hver sin kant av landet, hun fra Tanga nær kysten, han fra en landsby langt sør, ved Nyasa-sjøen. Han hadde voksne barn fra et tidligere ekteskap; en sønn i 40-årsalderen som arbeidet ved jernbanen, døde for et par år siden.

Wilson hadde vært house-boy for Wazungu i årevis. Mzungu betyr europeer, men ikke engelsk mann, for det er en Mwingereza (Wa er flertallsprefikset). Han hadde bare gode attester. På 1970-tallet var han hos familien Klouman da de bodde i Moshi, der lærte han norsk kokekunst. Datteren Elise, som er lege og bor på Nesodden, deltok i

Masaigjeterne, som skremmer løver vekk fra kvegflokkene med rop og spyd, Ngorongorokrateret

AIDS-prosjektet og traff ham igjen 20 år senere. Han arbeidet for familien Schreiner og kom til meg da de flyttet hjem. Schreiners hadde kjøpt huset til ham i Chekereni. Det han selv tjente, strakk knapt nok til mat for kone og barn. Konen arbeidet også, når hun kunne. Huset, en trang leirbygning, ble tatt av flommen i et regnskyll for noen år siden, men den gode svenske familien han kom til da jeg flyttet, bekostet bygging av nytt hus, og det var det vi nå var på tur for å finne. Vi spurte en mann med sykkel, han spurte en annen, som viste oss veien. Det nye huset var av solid mur og større enn det forrige, med fine sofaer rundt bordet i stuen. Wilson var skrøpelig, han har astma og hev etter været, men var glad for å se oss. Jeg hadde glemte å ta med Ventoline til inhalasjon hjemmefra, gjorde det alltid for. De har salbutamol på duka la dawa (apoteket) her også, men han sa at den fra Norge virket bedre. Konen og de yngste barna var hjemme, de gode svenskene har bekostet utdanning på de eldste guttene; en er bilmekaniker og den andre snekker. De har også sørget for et pensjonsfond til ham, slik at han kan leve ubekymret resten av sine dager.

Alle vi spør, sier at de har det verre nå enn før, selv om det ikke er noe vi merker under vår ferd rundt omkring. De som kan, spør på sin inntekt med annet arbeid, og mange som

har en shamba, har ku, høns og geiter, ved siden av kaffebusker og palmer med banan og papaya.

Avisene her har skrevet mye om u-landshjelp den siste uken. Sverige gir penger til folketellingen, Irland til kampen mot fattigdom, Storbritannia lover å støtte små og middels store bedrifter og Danmark jeg husker ikke hva, men det har ikke vært noen oppslag om norsk bistand.

Lekey er en driftig mann ved siden av jobben som sjåfør. Han er et betrodd medlem av pinsemenigheten i sin landsby oppunder Kilimanjaro og har satt seg fore å hjelpe de mange fattige far- og foreldreløse barna som

bor der. Han vil sørge for skoleuniform og skolepenger til minst ett barn i hver fattig familie og har en lang liste over trengende. Venner i Norge gir 300 kroner hver. Pengene settes inn på egen konto, og hovedkassereren på Kilimanjaro Christian Medical Centre har lovet å bestyre pengene, vederlagsfritt. Vi vet at behovet er stort, for han tok med Kirsti og Gunnar Kvåle, Erik og meg for å besøke noen av familiene. Det første huset hadde jordgulv. Der bodde det en enke med fire småbarn. Mannen var nylig død av AIDS, han hadde vært politimann og arbeidet i andre deler av landet, kom hjem en gang i året og gjorde henne gravid og HIV-positiv. De var ikke lovformelig gift, så hun hadde ingen pensjon, klarte knapt å skrape sammen noe til dagens behov. Slik var det hele veien, med små variasjoner.

Etterskrift, mandag 19. november 2001

Professor Mlay var på fødeavdelingen som vanlig i dag. Den havarerte bilen står igjen i Korogwe. En snill mann hadde lånt våre tre venner bilen sin, slik at de kom hjem til Moshi før midnatt fredag.

Den korte regntiden har begynt. Jakarandaene som danner espalier i Kilimanjaro Road, drysser blomster som blir et blått teppe på veien. Noen flammetrær lyser rødt mot himmelen.

Her sør for ekvator står ikke månesigden på høykant som hjemme, den ligger vannrett, og virvlene skrur mot venstre når vannet går ut av kummen. Slik er det her, annerledes.

*Per Bergsjø
Bergheimveien 11C
1367 Snarøya*

Flammetre i Moshi

Litteratur

1. Lyimo BA. From smallpox to AIDS. Public Health Services at grassroots levels in Tanzania (1955–1995). Bergsjø P, Klepp K-I, red. Bergen/Oslo: Centre for International Health, University of Bergen, Institute for Nutrition Research, University of Oslo, 2001.